

Jan Grad

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Anna Pałubicka – od archeologii do filozofii nauki i kultury

Edukacja szkolna i uniwersytecka

Anna Bronisława Pałubicka urodziła się 15 listopada 1947 r. w Smętowie, położonym na Pomorzu Gdańskim (województwie gdańskim), w ówczesnym powiecie starogardzkim. Ojciec Franciszek pracował w Ośrodku Kółek Rolniczych w Smętowie, pełniąc przez wiele lat funkcję jego kierownika. Matka Jadwiga, z domu Frankowska, zajmowała się gospodarstwem domowym i wychowywaniem ośmiorga dzieci: Kamili, Grażyny, Anny, Aliny, Piotra, Wojciecha, Tadeusza, Władysława.

Anna w latach 1954–1961 uczęszczała do szkoły podstawowej w Smętowie, a po jej ukończeniu podjęła naukę w liceum ogólnokształcącym w Pelplinie. Wyróżniała się jako pilna uczennica, zyskując na zakończenie edukacji licealnej, bardzo pochlebną, opinię, w której podkreślono, że: „W czasie dyskusji na lekcjach wypowiadała się chętnie, jasno i rzeczowo. Wypowiedzi jej były logiczne i trafne”¹. Te cechy charakteryzują jej późniejsze wypowiedzi w dyskusjach w trakcie studiów i w działalności naukowej.

W szkole średniej ujawniły się jej zainteresowania humanistyczne ukierunkowane na dzieje kultury i zróżnicowanie kulturowe świata. W szkolnej opinii zamieszczonej w „Ankiecie indywidualnej kandydata na I rok studiów” scharakteryzowano je następująco: „Czytała książki popularnonaukowe na temat ludoznawstwa, kultury duchowej i materialnej poszczególnych ludów. [...] Szczególnie interesuje ją religioznawstwo”². Zainteresowania te rozwijała również na pozalekcyjnych zajęciach Kółka Historycznego. One też skierowały ją na studia etnograficzne na Wydziale

¹ „Ankieta indywidualna kandydata na I rok studiów”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 640/1159, Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

² *Ibidem*.

Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uzasadniając decyzję o dalszej nauce w zakresie etnografii, podała, że: „Szczególnie interesuję się kulturą i obyczajami różnych narodów”³.

Po maturze i egzaminie wstępnym na studia (z przedmiotów nauczania: historia, geografia i język rosyjski) rozpoczęła 1 października 1965 r. studia etnograficzne. Po pierwszym roku postanowiła jednak zmienić kierunek kształcenia na archeologię, albowiem – jak napisała w podaniu do dziekana z prośbą o wyrażenie zgody na podjęcie studiów archeologicznych: „po całorocznych studiach etnograficzno-archeologicznych stwierdzam, że bardziej moim zainteresowaniom odpowiada archeologia”⁴. W roku akademickim 1966/1967 rozpoczęła zatem studia archeologiczne na II roku. Począwszy od II roku studiów, pobierała stypendium naukowe.

Działała w studenckich organizacjach: Zrzeszeniu Studentów Polskich i Związku Młodzieży Socjalistycznej, do którego wstąpiła w okresie nauki w LO w Pelplinie i pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Szkolnego Koła ZMS. Była aktywnym członkiem Koła Naukowego Archeologów.

Podczas studiów w ramach praktyk studenckich brała udział w pracach wykopaliskowych w Bninie koło Kórnik w zespole doc. dr. hab. Jana Żaka, kierownika Katedry Archeologii UAM i asystenta mgr. Jerzego Fogla. Opis prowadzonych badań przedstawiony został w „Informatorze Archeologicznym”⁵. Wyniki jej własnych badań archeologicznych w Bninie stały się podstawą jej pracy magisterskiej. Na III roku studiów na zaproszenie Katedry Prahistorii Uniwersytetu w Brnie brała udział w wakacyjnych pracach wykopaliskowych w Czechosłowacji. Wraz z Hanną Kočková i Andrzejem Prinke, studentami archeologii, przedstawiła wyniki ratowniczych badań archeologicznych w Biernatkach, wsi w pobliżu Kórnik, na jednym z największych w Wielkopolsce cmentarzysk kultury łużyckiej⁶. Po I roku studiów doktoranckich została zaangażowana przez prof. Stanisława Tabaczyńskiego do prac wykopaliskowych w Sandomierzu, które prowadził w latach 1969–1974, w zespole z Andrzejem Buko i Dorotą Górą⁷. Jej pierwszym samodzielnym tekstem naukowym jest recenzja opracowania niemieckich archeologów, dotyczącego odkrytej w 1961 r. słowiańskiej osady

³ *Ibidem*.

⁴ „Podanie do Dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 640/1159, Archiwum UAM.

⁵ J. Żak, J. Fogel, A. Pałubicka, *Bnin, pow. Śrem. Stanowisko I, 2a, 2b*, „Informator Archeologiczny: badania”, T. 2 (1968), s. 216-217; J. Żak, J. Fogel, A. Pałubicka, *Bnin, pow. Śrem*, „Informator Archeologiczny: badania”, T. 3 (1969), s. 234-235.

⁶ H. Kočková, A. Pałubicka, A. Prinke, *Wyniki badań ratowniczych w Biernatkach, pow. Śrem = Ergebnisse der Rettungsforschungen in Biernatki, Kreis Śrem*. „Fontes Archaeologici Posnanienses: Annales Musei Archaeologici Posnaniensis” 19 (1968) s. 174-178.

⁷ S. Tabaczyński, A. Buko, D. Góra, A. Pałubicka, *Sandomierz. Wzgórze Zamkowe*, „Informator Archeologiczny: badania”, T. 5 (1971), s. 218-219.

w Dessau-Mosigkau, w środkowym regionie Łaby⁸. Podczas studiów rozwijała także swoje zainteresowania prahistoryczne w Kole Naukowym Archeologów.

Studia kończyła ze znakomitymi ocenami, wieńcząc je egzaminem magisterskim z wynikiem bardzo dobrym z wyróżnieniem. Egzamin magisterski odbył się 29 maja 1970 r. (dyplom wydano z datą 5 czerwca 1970 r.). Pracę magisterską pt. *Wczesnośredniowieczne grodzisko wkłesłe w Bninie, pow. Śrem* przygotowała pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Żaka. Została ona opublikowana w 1975 r. jako pierwszy tom serii wydawniczej *Studia nad osadnictwem bnińskim*⁹. Jej recenzentem (poza promotorem) był prof. dr Kazimierz Żurowski. Komisji egzaminu magisterskiego przewodniczył doc. dr Benon Bromberek. Magistrantce zadano następujące pytania: „1. Konstrukcje obronne we wczesnośredniowiecznej Polsce; 2. Rzemiosło złotnicze we wczesnośredniowiecznej Polsce; 3. Etnogeneza Słowian; 4. Metoda typologiczna”¹⁰.

Ukończywszy studia archeologiczne z rozbudzonymi zainteresowaniami teoretyczno-metodologicznymi badań nad kulturą, postanowiła kontynuować uniwersyteckie kształcenie w Studium Doktoranckim Instytutu Filozofii UAM. Rozpoczęła je 1 września 1970 r. Wyrazem jej ówczesnych badań są publikacje z zakresu metodologii archeologii¹¹ i obrany na drugim roku studiów doktoranckich temat rozprawy doktorskiej *Klasyczny ewolucjonizm w prahistorii i etnografii*, przygotowywanej pod opieką naukową doc. dr. hab. Jerzego Kmity. Wniosek o wszczęcie przewodu doktorskiego pozytywnie zaopiniowali: doc. dr hab. Jerzy Kmita i doc. dr hab. Leszek Nowak. Siedemnastego stycznia 1972 r. Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego otworzyła przewód doktorski mgr Anny Pałubickiej¹².

Praca naukowa, działalność dydaktyczna i organizacyjna w UAM

Z dniem 1 października 1972 r. mgr Anna Pałubicka została zatrudniona jako pracownik naukowo-dydaktyczny w Zakładzie Filozofii Marksistowskiej Instytutu Filozofii UAM na stanowisku starszego asystenta. Rok później przeszła do Zakładu Logiki i Metodologii Nauk, kierowanego przez doc. dr. hab. Jerzego Kmitę.

⁸ A. Pałubicka, Rec. H.-H. Müller, Ch. Müller, K.-D. Jäger und R. Pleiner, *Dessau-Mosigkau: ein frühslawischer Siedlungsplatz im mittleren Elbegebiet*, Berlin 1967, „Roczniki Historyczne”, vol. 36 (1970), s. 186-188.

⁹ A. Pałubicka, *Wczesnośredniowieczne grodzisko wkłesłe w Bninie, pow. Śrem*, „Studia nad osadnictwem bnińskim”, t. 1, pod red. J. Żaka, Poznań 1975, ss. 184.

¹⁰ „Protokół egzaminu magisterskiego”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 640/1159, Archiwum UAM.

¹¹ A. Pałubicka, *W sprawie „aprioryzmu” i empiryzmu w archeologii*, „Fontes Archaeologici Posnaniensis”, vol. 22, 1971, s. 252-255; A. Pałubicka, *Pozytywistyczne i instrumentalistyczne ujęcia tzw. kultur archeologicznych*, „Studia Metodologiczne”, z. 12, 1974, s. 89-105.

¹² „Wyciąg z protokołu posiedzenia Rady Filozoficzno-Historycznego”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 640/1159, Archiwum UAM.

Jako przedstawiciel tzw. pomocniczych pracowników nauki Zakładu Logiki i Metodologii Nauk wchodziła w skład Rady Instytutu Filozofii w latach 1981–1983.

W zespole badawczym rozwijającym idee poznańskiej szkoły metodologicznej, którą zainicjował Jerzy Kmita, kształtowały się zainteresowania poznawcze Anny Pałubickiej ogólniejszymi zagadnieniami filozofii nauki i metodologii nauk humanistycznych, co widać w jej publikacjach sprzed doktoratu¹³. W związku z tym zmieniła problematykę dysertacji doktorskiej. Dziewiętnastego maja 1975 r., na wniosek Instytutu Filozofii, Zespół Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego, dokonał zmiany tytułu rozprawy doktorskiej mgr Anny Pałubickiej na „Praktyka – doświadczenie społeczne – nauka”, której promotorem został doc. dr hab. Jerzy Kmita¹⁴. Wyznaczono jej egzamin doktorski z filozofii jako dyscypliny podstawowej i z ekonomii politycznej jako dyscypliny pomocniczej. W skład Komisji Egzaminu Doktorskiego Komisji z Ekonomii Politycznej weszli: doc. dr hab. Seweryn Dziamski jako jej przewodniczący oraz członkowie: doc. dr hab. Jerzy Kmita i doc. dr hab. Tadeusz Filipiak. Doktorantce zadano następujące pytania: „1. Charakterystyka okresu kapitalizmu wolnokonkurencyjnego i monopolistycznego; 2. Prawo wartości, mechanizm jego funkcjonowania; 3. Okres przejściowy kapitalizmu do socjalizmu; 4. Społeczny produkt globalny i dochód narodowy; 5. Czynniki wzrostu dochodu narodowego i jego podział”¹⁵. Do Komisji Egzaminu Doktorskiego z Filozofii powołani zostali: doc. dr hab. Leszek Nowak jako przewodniczący oraz doc. dr hab. Jerzy Kmita, doc. dr hab. Włodzimierz Ławniczak i doc. dr hab. Jan Such jako członkowie. Doktorantce zadano następujące pytania: „1. Rodzaje praktyki, 2. Praktyka a szczeble rozwoju nauki, 3. Procedury naukowe a rodzaje abstrakcji spotykane w nauce”¹⁶. Oba egzaminy zdała z bardzo dobrymi wynikami.

Obrona doktoratu mgr Anny Pałubickiej odbyła się 30 czerwca 1975 r. w Instytucie Filozofii UAM. Recenzentami rozprawy doktorskiej mgr Anny Pałubickiej byli: doc. dr hab. Leszek Nowak z Instytutu Filozofii UAM i dr hab. Wacław Mejbaum z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Formalnie stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii nadała mgr Annie Pałubickiej Rada Wydziału Nauk Społecznych¹⁷ 13 października 1975 r., ale już z dniem 1 października 1975 r. decyzją Rektora UAM została awansowana na stanowiska adiunkta.

¹³ A. Pałubicka: *Nauka a doświadczenie społeczne*, „Nurt” 1974, nr 3; *Teoria naukowa a doświadczenie społeczne*, „Nurt” 1974, nr 4; *Praktyka I*, „Nurt” 1974, nr 10 (wkl.); *Praktyka II*, „Nurt” 1974, nr 11 (wkl.); *Praktyka – doświadczenie społeczne – nauka*, „Studia Metodologiczne” nr 14 (1976), s. 51-82; *O filozoficznym światopoglądzie nauki (I)*, „Nurt” 1976, nr 6, s. 12-13; *O filozoficznym światopoglądzie nauki (II)*, „Nurt” 1976, nr 7, s. 20-21.

¹⁴ „Wyciąg z protokołu IX posiedzenia Zespołu Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego UAM z dnia 19 maja 1975 r.”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 640/1159, Archiwum UAM.

¹⁵ „Protokół komisji egzaminu doktorskiego mgr Anny Pałubickiej z dnia 9. VI 1075 r.”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/707 Archiwum UAM.

¹⁶ „Protokół komisji egzaminu doktorskiego mgr Anny Pałubickiej”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/707 Archiwum UAM.

¹⁷ Z dniem 1 sierpnia 1975 r. na mocy Zarządzenia Nr 47/Org/75 Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 28 lipca 1975 roku, w sprawie zmian organizacyjnych w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, §1 (Dz. Urz. MNSzWiT 1975, Nr 9/75, poz. 57) dokonano zmiany w strukturze organizacyjnej

Przewód habilitacyjny dr Anny Pałubickiej został otwarty 9 listopada 1982 r. przez Radę Wydziału Nauk Społecznych na wniosek Komisji Habilitacyjnej, którą tworzyli: dziekan doc. dr hab. Jerzy Brzeziński jako przewodniczący oraz prof. dr hab. Jan Such, prof. dr hab. Seweryn Dziamski i doc. dr hab. Marek Ziółkowski. Podstawą procedury habilitacyjnej była rozprawa *Przedteoretyczne postaci historyzmu*¹⁸. W dyskusji nad wnioskiem Komisji na posiedzeniu Rady Wydziału Nauk Społecznych doc. dr hab. Roman Kozłowski, wyrażając poparcie dla wniosku, stwierdził, iż „Dr Anna Pałubicka wywodzi się ze znakomitej szkoły uprawiania nauki”¹⁹.

Profesor Jan Such został odwołany ze składu Komisji i powołany na recenzenta dorobku naukowego dr Anny Pałubickiej, a w jego miejsce do komisji wszedł prof. dr hab. Leszek Nowak. Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowym i rozprawą habilitacyjną zatytułowaną *Przedteoretyczne postaci historyzmu* Komisja orzekła, iż:

Zdaniem Komisji monografia będąca podstawą habilitacji podejmuje obok wątku filozoficzno-metodologicznego, wątek socjologiczno-kulturowy. [...] Wobec tego Komisja proponuje następujących opiniodawców: prof. Topolskiego i prof. Sucha UAM, specjalistów w zakresie filozofii i metodologii oraz prof. Sztompkę – UJ Kraków i doc. Sław Ojak-Krzemień – IFIS PAN, specjalistów w zakresie metodologii i socjologii i filozofii kultury.²⁰

Kolokwium habilitacyjne dr Anny Pałubickiej odbyło się na posiedzeniu Rady Wydziału Nauk Społecznych 11 kwietnia 1983 r. Opiniodawcy zadali kandydatce następujące pytania:

- (1) prof. Jerzy Topolski: Pozytywistyczne interpretacje materializmu historycznego;
- (2) doc. Sław Krzemień-Ojak: Czy istnieją jakieś odmiany historyzmu nieuwzględnione w pracy?;
- (3) prof. Jan Such: Przedstawić główne stanowiska w kwestii interpretacji i zasady korespondencji z uwzględnieniem nauk przyrodniczych;
- (4) prof. Piotr Sztompka: Koncepcje praktyki społecznej w ujęciu G. Lukacsa i A. Gramsciego.²¹

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie filozofii, Anna Pałubicka została powołana przez Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (decyzją z dnia 29 września 1984 r.) na stanowisko docenta. Kolejny awans naukowy uzyskała na mocy postanowienia rektora UAM, prof. dr hab. Jerzego Fedorowskiego z dnia 1 lipca 1991 r., który mianował doc. dr hab. Annę Pałubicką profesorem nadzwyczajnym w UAM.

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, likwidując Wydział Filozoficzno-Historyczny i tworząc Wydział Historyczny oraz Wydział Nauk Społecznych. W skład Wydziału Nauk Społecznych weszły: Instytut Filozofii, Instytut Nauk Politycznych, Instytut Socjologii, Instytut Pedagogiki i Instytut Psychologii.

¹⁸ A. Pałubicka, *Przedteoretyczne postaci historyzmu*, PWN, Warszawa – Poznań 1984.

¹⁹ „Protokół z posiedzenia Rady Wydziału Nauk Społecznych z dnia 9 listopada 1982 r.”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

²⁰ „Protokół z posiedzenia Komisji ds. habilitacji dr Anny Pałubickiej”, [w:] *ibidem*.

²¹ „Protokół z nadzwyczajnego posiedzenia Rady Wydziału Nauk Społecznych poświęconego kolokwium habilitacyjnemu dr Anny Pałubickiej, z dnia 11 kwietnia 1983 roku”, [w:] *ibidem*.

Wniosek o nadanie tytułu profesora dr hab. Annie Pałubickiej rozpatrzyła Rada Wydziału Nauk Społecznych na posiedzeniu w dniu 5 października 1992 r. Opinie wstępne sporządzili, profesorowie: Jerzy Brzeziński, Włodzimierz Ławniczak i Jan Such. Powołano w tej sprawie komisję w składzie: prof. dr hab. Jerzy Brzeziński – przewodniczący (dziekan), członkowie: profesorowie: Seweryn Dziamski, Krzysztof Kwaśniewski, Włodzimierz Ławniczak i Jan Such. Członkowie Komisji w toku wszczętego postępowania „w pełni potwierdzili kwalifikacje Kandydatki do tytułu naukowego profesora”²². Recenzentami dokonań naukowych prof. UAM dr hab. Anny Pałubickiej, w tym tzw. monografii profesorskiej²³, na podstawie uchwały Rady Wydziału zostali: prof. dr hab. Stefan Morawski z Instytutu Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego, prof. dr hab. Piotr Sztompka z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz prof. dr hab. Leszek Nowak z Instytutu Filozofii UAM. Po zakończeniu postępowania przez Radę Wydziału i Centralną Komisję do Spraw Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych, prezydent RP Lech Wałęsa postanowieniem z dnia 24 czerwca 1993 r. nadał dr hab. Annie Pałubickiej tytuł profesora.

W ślad za tym rektor UAM powołał prof. dr hab. Annę Pałubicką na stanowisko „profesora nadzwyczajnego UAM z tytułem naukowym”. W roku akademickim 1997/1998 prof. Anna Pałubicka przebywała na urlopie naukowym. Pierwszego listopada 2003 r. decyzją minister edukacji narodowej Krystyny Łybackiej otrzymała stanowisko profesora zwyczajnego w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Docent Anna Pałubicka od 1 października 1987 do 31 sierpnia 1990 r. kierowała Zakładem Epistemologii w Instytucie Filozofii. Następnie po reorganizacji Instytutu Filozofii i utworzeniu Zakładu Filozofii Kultury została powołana przez rektora UAM prof. dr hab. Jerzego Fedorowskiego na jego kierownika, z dniem 1 lutego 1991 r. Funkcję tę pełniła do końca sierpnia 2017 r.

Anna Pałubicka była bardzo aktywna w życiu naukowym. Przez wiele lat uczestniczyła w pracach ogólnopolskiego Seminarium Metodologicznego w Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk. Przeprowadziła w jego ramach cykl wykładów z filozofii humanistyki i kultury w latach 1984–1985. Zorganizowała ogólnopolskie konferencje naukowe z zakresu filozofii kultury: *Filozoficzne dziedzictwo magii* (2000), *W kole hermeneutycznym interpretacji i kultury* (2001), *Konstruktywizm we współczesnej humanistyce* (2002). Brała udział w znaczących dla rozwoju badań metodologicznych i filozofii kultury ogólnokrajowych sesjach naukowych i programach badawczych.

W latach 70. i 80. uczestniczyła w badaniach w ramach centralnego „problemu węzłowego” (w ówczesnej nomenklaturze urzędniczej), nr 11.4 „Modernizacja systemu oświaty w rozwiniętym społeczeństwie socjalistycznym” oraz Międzyre-

²² „Protokół z posiedzenia Komisji ds. tytułu naukowego prof. dr hab. Anny Pałubickiej”, Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. akt 825/709. Archiwum UAM.

²³ A. Pałubicka, *Kulturowy wymiar ludzkiego świata obiektywnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1990.

sortowym Programie Badawczym MR-14. W latach 1986–1990 prowadziła badania w Resortowym Programie Badań Podstawowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Współczesna filozofia nauki” (RPBP III. 23), kierowanym przez prof. dr. hab. Jerzego Kmitę. Recenzowała opracowania analiz wykonywanych przez uczestników dwóch grup tematycznych wymienionego programu badawczego. Była inicjatorką i kierownikiem projektu badawczego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Dualistyczne dziedzictwo jako podstawa tożsamości kultury europejskiej – studia kulturoznawcze” 2011–2013 (nr projektu: NN109 105940), którego widomym efektem jest znakomita monografia *Gramatyka kultury europejskiej*, zawierająca wiele oryginalnych ustaleń i przemyśleń Autorki, składających się na charakterystykę „istoty” kultury europejskiej.

Anna Pałubicka była w latach 2010–2011 ekspertem Narodowego Centrum Nauki, recenzentem projektów badawczych i wydawniczych. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego od 1971 r., Komisji Metodologicznej Nauk Proto- i Prahistorycznych przy Polskiej Akademii Nauk, Zarządu Towarzystwa Naukowego Eidolon (Muzeum Archeologiczne w Gdańsku), Komitetu Redakcyjnego Wydawnictwa Naukowego Instytutu Filozofii UAM, Komitetu Redakcyjnego czasopisma „Sztuka i Filozofia”, Rady Naukowej czasopisma „Studia Metodologiczne” (od nr. 31), redaktorem naczelnym kwartalnika „Sensus Historiae” (od 2015 r.).

Jest autorką 6 książek²⁴, współautorką i redaktorką 6 prac zbiorowych²⁵ oraz ponad 100 artykułów zamieszczonych w czasopismach naukowych i monografiach wieloautorskich.

„Za osiągnięcia naukowe” otrzymała nagrodę indywidualną III stopnia Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki w 1978 r. za opublikowaną w 1977 r. zmodyfikowaną rozprawę doktorską. Podobnie otrzymała indywidualną nagrodę III stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w 1985 r. za monografię habilitacyjną oraz nagrodę I stopnia Rektora UAM w 1991 r. za monografię „profesorską”. Natomiast nagrodę Rektora UAM III stopnia w 1986 r. oraz nagrody Rektora UAM „w dziedzinie naukowo-badawczej” otrzymała z tytułu udziału w ogólnokrajowych programach badawczych.

²⁴ A. Pałubicka: *Wczesnośredniowieczne grodzisko wkleśle w Bninie, pow. Śrem*, „Studia nad osadnictwem bnińskim”, t. 1, Wyd. Naukowe UAM Poznań 1975; *Orientacje epistemologiczne a rozwój nauki*, PWN, Warszawa – Poznań 1977; *Przedteoretyczne postaci historyzmu*, PWN, Warszawa – Poznań 1986; *Kulturowy wymiar ludzkiego świata obiektywnego*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 1990; *Myslenie w kategoriach poręczności a pojęciowa konstrukcja świata*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2006; *Gramatyka kultury europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2013.

²⁵ A. Pałubicka (red.): *Szkice z filozofii kultury*, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 1994; *Kulturowe konteksty idei filozoficznych*, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 1997; (współredakcja z A.P. Kowalskim) *Konstruktywizm w humanistyce*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2003; (współredakcja z A. Doboszem) *Umysł i kultura*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2004; (współredakcja z G.A. Dominiakiem) *Aksjologiczne źródła pojęć*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2005; (współredakcja z G.A. Dominiakiem) *Język a przedstawienie. Zbiór rozpraw*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2006.

*

Prof. dr hab. Anna Pałubicka od lat intensywnie uczestniczy w kształceniu kadr naukowych. Wypromowała 12 doktorów w zakresie filozofii. Była wielokrotnie członkiem komisji habilitacyjnych i w postępowaniach o nadanie tytułu profesora Rady Instytutu Filozofii, Rady Wydziału Nauk Społecznych UAM oraz rad naukowych jednostek organizacyjnych innych uczelni, recenzentem prac doktorskich i habilitacyjnych oraz opiniodawcą w postępowaniach o nadanie tytułu naukowego.

Wykłada „Filozofię kultury i humanistyki” na studiach doktoranckich: na Wydziale Historycznym; problematykę „Modernizacji kultury europejskiej” na Wydziale Nauk Społecznych (od 1998 r.) oraz „Filozofię społeczną” na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych (od 2000 r.). Uczestniczyła w ok. 200 przewodach doktorskich jako egzaminator z filozofii doktorantów WNGiG (od 1984 r.), WH (od 1998 r.) oraz Wydziału Prawa i Administracji (od 1984 r.).

*

Pracę dydaktyczną dla studentów rozpoczęła mgr Anna Pałubicka od prowadzenia ćwiczeń z przedmiotów: „Marksistowska filozofia i socjologia”, a następnie z „Logiki (i metodologii nauk)” na humanistycznych kierunkach studiów: archeologii, etnografii (etnologii), socjologii, bibliotekoznawstwie i filologii rosyjskiej. Jako adiunkt przejęła też prowadzenie konwersatoriów i wykładów z zakresu logiki i metodologii nauk i filozofii humanistyki. Na studiach filozoficznych i kulturoznawczych wykladała zagadnienia „Społecznej historii nauki (poznania naukowego)”, „Filozofii współczesnej” oraz „Filozofii kultury”. W Podyplomowym Studium Filozofii i Religioznawstwa Instytutu Filozofii UAM prowadziła w latach 1987–1989 zajęcia dydaktyczne z zakresu socjologii religii.

Wysoką ocenę jej działalności dydaktycznej wystawił prof. dr hab. Jan Such jako dyrektor Instytutu Filozofii, zwracając się do Rady Wydziału Nauk Społecznych z wnioskiem o podjęcie uchwały w sprawie powołania dr hab. Anny Pałubickiej na stanowisko docenta, stwierdził:

Dydaktykiem jest dr A. Pałubicka wybitnym. Potrafi bowiem połączyć ze sobą z rzadko spotykanym talentem przekazywanie treści, niejednokrotnie bardzo abstrakcyjnych, z zakresu filozofii humanistyki (oraz filozofii nauki) i filozofii kultury, z żywym i angażującym studentów sposobem prowadzenia zajęć. Stąd też zajęcia jej reprezentują wysoki poziom merytoryczny, a jednocześnie cieszą się popularnością wśród słuchaczy. Rezultatem tego stanu rzeczy jest rozbudzenie przez nią wśród studentów archeologii i etnografii zainteresowań poznawczych w zakresie filozofii kultury i metodologii badań nad kulturą; zainteresowania te koncentrują się na teoriokulturowych i metodologicznych koncepcjach niemieckich antynaturalistów z M. Weberem na czele, na poglądach F. Znanieckiego, poglądach funkcjonalistycznych, strukturalistycznych, przede wszystkim zaś – na ujętej w świeży i oddogmatyzowany sposób marksistowskiej perspektywie zjawisk społeczno-kulturowych.

Niejednokrotnie też studenci zwracają się do dr A. Pałubickiej z prośbą o udział w pozaprogramowych dyskusjach poświęconych tej problematyce.²⁶

Powtórzył tę opinię we wniosku „o etat docenta” skierowanym bezpośrednio do ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, w którym napisał:

Trzeba podkreślić, iż dr Anna Pałubicka jest utalentowanym dydaktykiem doskonale rozumiejącym się z młodzieżą studencką i umiejętnie przekazującym jej swe zainteresowania poznawcze.²⁷

Ze względu na swój „kunszt dydaktyczny” oraz kompetencję filozoficzną i naukową cieszy się uznaniem studentów również jako promotor i recenzent prac licencjackich i magisterskich. Anna Pałubicka kierowała jako doktor, następnie dr hab. i profesor nie tylko pracami dyplomowymi studentów filozofii, ale również pracami magisterskimi na kulturoznawstwie i etnologii. Jeden z wypromowanych magistrów otrzymał za pracę dyplomową nagrodę naukową PAN, kolejny nagrodę Ministerstwa Edukacji Narodowej, a kilku uzyskało wyróżnienia.

Przez wiele lat była opiekunem Sekcji Metodologii Humanistyki Koła Naukowego Studentów Filozofii. Współorganizowała i brała udział w studenckich konferencjach naukowych. Jeden z referatów sesji naukowej „Myśl i działanie” został opublikowany w „Studiach Metodologicznych”. Współpracowała także z ruchem naukowym studentów archeologii i etnologii jako konsultant i prelegent. Za pracę dydaktyczną była kilkakrotnie nagradzana przez Rektora UAM.

W 1984 r. Anna Pałubicka zawarła związek małżeński z Jerzym Kmitą. Są rodzicami syna Jerzego Mateusza.

Kierunki badań i osiągnięcia naukowe

Empiryczne doświadczenia z terenowych badań archeologicznych i podstawowa wiedza z zakresu metodologii prahistorii, uzyskana podczas studiów uniwersyteckich skłaniała Annę Pałubicką do zadawania pytań związanych z teoretyczno-metodologicznymi zagadnieniami praktyki badawczej tej dyscypliny nauki²⁸, kierujących jej zainteresowania naukowe ku ogólniejszym problemom filozofii humanistyki i teorii poznania naukowego. Podjęcie problematyki epistemologicznej nie oznaczało wszakże wyłączonego skupienia się na niej. Analizy w tym zakresie

²⁶ „Ocena działalności dydaktyczno-wychowawczej i organizacyjnej dr Anny Pałubickiej”, Wydział Nauk Społecznych UAM, Instytut Filozofii, 5. VI. 1983 r.; [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

²⁷ „Pismo Dyrektora Instytutu Filozofii UAM w Poznaniu, prof. dr. hab. Jana Sucha do Ob. Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 30. V. 1983 r.”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

²⁸ A. Pałubicka, *W sprawie „aprioryzmu” i empiryzmu w archeologii*, „Fontes Archaeologici Posnanienses: Annales Musei Archaeologici Posnaniensis”, vol. 22 (1971), s. 252-255; *eadem*, *Pozytywistyczne oraz instrumentalistyczne ujęcia tzw. kultur archeologicznych*, „Studia Metodologiczne” nr 12 (1074), s. 89-105.

służyć miały przede wszystkim efektywniejszemu uprawianiu nauk o kulturze. Jak podaje w swoim „życiorysie”:

[...] rozumiałam wagę refleksji rozwijanej przez filozofię nauki, zwłaszcza zaś filozofii humanistyki – dla rozwikłania problemu, w jakiej mierze możliwe jest poznawcze pokonanie dystansu przestrzennego i/lub czasowego w badaniach nad kulturą prowadzonych – odpowiednio – przez etnologię i archeologię.²⁹

Wskazany w tej wypowiedzi problem został bezpośrednio skonkretyzowany w rozważaniach dotyczących archeologicznej rekonstrukcji kultury symbolicznej prehistorycznych wspólnot kulturowych³⁰. Wiodły do nich wcześniejsze analizy, począwszy od pierwszych prac dotyczących instrumentalistycznego i pozytywistycznego pojmowania kultury w archeologii³¹ i ogólniejszej kwestii sposobu rozumienia kultury w naukach humanistycznych³². W centrum zainteresowań naukowych Anny Pałubickiej pozostaje zatem efektywne poznawczo badanie kultury, które prowadzi ją ku badaniom podstawowych modeli badań humanistycznych: pozytywistycznego, hipotetystycznego, antynaturalistycznego (ujęcia: W. Ditheya, H. Rickerta i M. Webera)³³ i marksistowskiego. Jej późniejsze analizy, ich wyniki i rozstrzygnięcia z zakresu filozofii humanistyki i kultury mają ogólniejsze znaczenie dla badań kulturoznawczych. Były ważkie poznawczo i metodologicznie także dla teorii i praktyki badawczej prahistorii, co Anna Pałubicka pokazywała, aplikując swoje ustalenia do analiz prahistorycznych. Miały one również wpływ na uformowanie się kierunku badań w prahistorii nazwanego „archeologią kulturoznawczą”, zainicjowanego przez Andrzeja Piotra Kowalskiego³⁴, który pod kierunkiem

²⁹ A. Pałubicka, *Życiorys*, [w:] Akta osobowe Anna Pałubicka, sygn. akt 825/709, Archiwum UAM.

³⁰ A. Pałubicka, *Problem poznawczej rekonstrukcji kultury symbolicznej na podstawie źródeł archeologicznych*, „Kultura i Społeczeństwo”, t. 27, z. 3, 1983, s. 43-55; *Narzędzie i rzecz w interpretacji archeologicznej*, „Analecta Archeologica Ressooviensia”, vol. 4 2009 (2011), s. 65-76.

³¹ A. Pałubicka, *W sprawie „aprioryzmu” i empiryzmu w archeologii*, „Fontes Archaeologici Posnanienses: Annales Musei Archaeologici Posnaniensis”, vol. 22 (1971) s. 252-255; *Pozytywistyczne oraz instrumentalistyczne ujęcia tzw. kultur archeologicznych*, „Studia Metodologiczne” nr 12 (1074), s. 89-105.

³² *O dwóch pojęciach kultury*, „Nurt” 1972, nr 5, s. 34-35. Artykuł w wersji rozszerzonej: *O dwóch pojęciach kultury*, [w:] J. Kmita (red.), *Wartość – dzieło – sens. Szkice z filozofii kultury artystycznej*, KiW, Warszawa 1975, s. 60-72.

³³ *O epistemologii pozytywistycznej*, „Studia Filozoficzne” 1977, nr 11, s. 41-50; *Metodologia pozytywistyczna jako „ideologia” indywidualnego przyswajania przedmiotowego doświadczenia społecznego*, [w:] K. Zamiara (red.), *O kulturze i jej badaniu*, PWN, Warszawa 1985, s. 137-149; *Hipotetystyczna epistemologia jako subiektywny wyraz postpozytywistycznego stadium rozwoju nauki*, „Studia Metodologiczne” nr 15, 1977, s. 37-61; *O światopoglądowym uprawianiu wiedzy o kulturze*, „Nurt” 1977, nr 6 (wkł.); *Rickerta koncepcja historii*, „Nurt”, 1978, nr 5 (wkł.); *O światopoglądowym uprawianiu wiedzy o kulturze (II)*, „Nurt” 1977, nr 7 (wkł.); *O światopoglądowym uprawianiu wiedzy o kulturze*, [w:] J. Kmita (red.), *Zagadnienie przełomu antypozytywistycznego w humanistyce*, PWN, Warszawa – Poznań 1978, s. 121-142; *O Weberowskim programie badań kulturoznawczych*, „Studia Metodologiczne”, z. 23 (1984), s. 98-129; *Historyczne nauki o kulturze w ujęciu H. Rickerta*, „Studia Metodologiczne” z. 17, 1978, s. 139-153; *Wartości a badania historyczne*, [w:] J. Lipiec (red.), *Człowiek a świat wartości*, KAW, Kraków 1982, s. 169-176; *Światopoglądowa wizja przeszłości*, „Sztuka” 1978, nr 4, s. 81-83; *Weberowska koncepcja „ekonomicznego” znaczenia światopoglądu a praktyka pedagogiczna*, [w:] J. Kmita (red.), *Studia z teorii kultury i metodologii badań nad kulturą*, PWN, Poznań 1982, s. 55-66.

³⁴ H. Mamzer, J. Ostojka-Zagórski, *Orientacje badawcze w polskiej archeologii*, „Nauka” 2007, nr 1, s. 142-143.

prof. dr hab. Anny Pałubickiej przygotował pracę doktorską. Nie utraciła zatem Anna Pałubicka kontaktu poznawczego z macierzystą dyscypliną, uczestnicząc do dzisiaj w archeologicznych konferencjach naukowych i podejmując w wystąpieniach naukowych i artykułach ważne dla jej rozwoju zagadnienia teoretyczne i metodologiczne. Wskazują na to już same tytuły stosownych publikacji³⁵.

Zagadnienia teoretyczno-metodologiczne archeologii i etnografii – jak już zostało powiedziane – skierowały ją na studia doktoranckie z zakresu filozofii. Zasadniczy wpływ na kształtowanie się kręgu jej zainteresowań poznawczych i metody naukowej miał udział w seminariach naukowych ówczesnego doc. dr. hab. Jerzego Kmity, który dociekaniem i teoriopoznawczymi i nowatorskimi ustaleniami w filozofii humanistyki i kultury formował paradygmat badawczy nazwany „poznąską szkołą metodologiczną”. W środowisku poznańskich metodologów znalazła Anna Pałubicka swoje miejsce i uzyskała znaczące wyniki, rozwijając twórczo idee epistemologiczne i badania z zakresu filozofii humanistyki i teorii kultury, znajdując dla siebie obszar badawczy określony przez problematykę rozwoju nauki i teoretyczno-metodologicznych podstaw praktyki badawczej nauk o kulturze. Jej kwalifikacje badawcze i kompetencje w zakresie filozofii nauki już na początku jej prac badawczych w ramach poznańskiej szkoły metodologicznej docenił Jerzy Kmita, proponując mgr Pałubickiej współudział w napisaniu ważnego artykułu *Uwagi o metodzie dialektycznej Karola Marksa*³⁶.

Anna Pałubicka pracami badawczymi współkształtowała naukowy profil poznańskiej szkoły metodologicznej, współtworzyła jej dorobek merytoryczny i budowała pozycję w polskich naukach humanistycznych. Nie mieli co do tego wątpliwości recenzenci jej osiągnięć naukowych, co stwierdziła komisja habilitacyjna, odnotowując w protokole, że: „Recenzenci zgodni są co do tego, że dorobek naukowy dr Anny Pałubickiej jest znaczący i stanowi istotne ogniwo w rozwoju filozoficznej szkoły poznańskiej”³⁷. Rola Anny Pałubickiej w rozwoju poznańskiej szkoły metodologicznej podkreślił szczególnie Sław Krzemień-Ojak:

³⁵ W porządku chronologicznym: A. Pałubicka wraz z S. Tabaczyńskim, *Kultura, społeczeństwo, środowisko naturalne i ich korelaty archeologiczne*, [w:] W. Hensel, G. Donato, S. Tabaczyński (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1986, s. 57-183; *W.V. Quine'a projekt epistemologii znaturalizowanej a badania archeologiczne*, [w:] A. Pałubicka (red.), Szkice z filozofii kultury, Wyd. Naukowe IF UAM Poznań 1994, s. 23-31; *Filozofia kultury a archeologia*, [w:] J. Ostojka-Zagórski (red.), Jakiej archeologii potrzebuje współczesna humanistyka?, Wyd. Instytut Historii UAM, Poznań 1997, s. 125-131; *Archeologia jako nauka historyczna o kulturze. O badaniu formy i funkcji znalezisk archeologicznych*, [w:] A. Buko, P. Urbańczyk (red.), Archeologia w teorii i praktyce, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 2000, s. 75-86; *Problem poznania humanistycznego*, [w:] S. Tabaczyński (red.), Kultury archeologiczne a rzeczywistość dziejowa. Księga Pamiątkowa ku czci prof. W. Hensla, PWN Warszawa 2000, s. 137-150; *Naśladownictwo a problem socjalizacji kulturowej w społeczeństwach wczesnotradycyjnych badanych przez archeologię*, [w:] M. Kwapiński (red.), Estetyka w archeologii, Gdańsk 2006, s. 11-20.

³⁶ J. Kmita, A. Pałubicka, *Uwagi o metodzie dialektycznej Karola Marksa*, „Studia Filozoficzne” 1973, nr 11, s. 61-73.

³⁷ „Protokół z posiedzenia Komisji ds. habilitacji dr Anny Pałubickiej odbytego 11 marca 1983 roku”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

Dr Anna Pałubicka we wszystkich swoich pracach, w tym także w pracy habilitacyjnej, świadomie korzysta z ustaleń, które są dorobkiem poznańskiego ośrodka filozoficznego. Ustalenia te dotyczą szerokiej sfery zagadnień teorii kultury i metodologii badań nad kulturą. Wszakże w tworzeniu tego dorobku, który poznańscy filozofowie chętnie traktują jako wspólne dobro, udział dr Pałubickiej jest znaczny. Ścisłe określenie tego udziału jest wprawdzie utrudnione lub wręcz niemożliwe – zewnętrznemu obserwatorowi na przykład niełatwo jest orzec czy zawarty w pracy J. Kmity („O kulturze symbolicznej”) opis rozwoju nauki od stadium przedteoretycznego do teoretycznego jest streszczeniem koncepcji przedstawionej w pracach A. Pałubickiej, czy też odwrotnie, Pałubicka rozwija koncepcję zarysowaną przez J. Kmity. Jednakże spojrzenie na cały dorobek grupy poznańskich filozofów i ujęcie na tym tle dotychczasowych efektów pracy dr Anny Pałubickiej nie pozostawia wątpliwości co do tego, jak poważną rolę odegrała ona w kształtowaniu oblicza poznańskiej „szkoły” filozoficznej.³⁸

Podobnie Stefan Morawski zwracał uwagę na znaczny udział Anny Pałubickiej w współformowaniu poznańskiej szkoły metodologicznej i kulturoznawczej, pisząc w swej opinii o jej osiągnięciach naukowych, że jest „jedną z osób współbudujących oryginalny ośrodek kulturoznawczy”³⁹. Dzięki twórczym osiągnięciom naukowym stała się Anna Pałubicka jedną z najbardziej znaczących i rozpoznawalnych postaci poznańskiego ośrodka metodologicznego i kulturoznawczego.

Wnikliwe i docieklive analizy Anny Pałubickiej prowadziły do oryginalnych i ważkich ustaleń dla teorii i metodologii, a także praktyki badawczej nauk humanistycznych i istotnych dla poznawania historycznej i współczesnej rzeczywistości kulturowej, co podkreślił prof. dr hab. Piotr Sztompka, konstatując, że: „Jej twórczość dotyczy ważnej problematyki, jest samodzielna, oryginalna, wnosi wiele nowego do współczesnych dyskusji kulturoznawczych”⁴⁰.

W rozprawie doktorskiej *Praktyka – doświadczenie społeczne – nauka* zarysowała początkowe stadia rozwoju nauki w kontekście określonych założeń i twierdzeń epistemologii marksistowskiej, które umożliwiają opisanie mechanizmu kształtowania się społecznej praktyki badawczej (nauki) i wyjaśnianie zjawiska społecznej akceptacji systemów norm i dyrektyw metodologicznych. Na ich podstawie ocenia się w danym okresie historycznym wyniki badań naukowych, przyznając im w szczególności status naukowy. Anna Pałubicka pokazała, jak działa funkcjonalne uwarunkowanie praktyki badawczej, czyli kształtowanie się jej stosownie do obiektywnych zapotrzebowań pozanaukowych typów praktyki społecznej w danym momencie historycznym, wymuszające dokonywanie przez badawczy odpowiednich operacji na – generowanym przez praktykę społeczną – doświadczeniu społecznym. Operacji tych dokonuje się wedle przyjętych norm i dyrektyw metodologicznych, które tworzą społeczną

³⁸ Doc. dr hab. S. Krzemień-Ojak, *Recenzja rozprawy habilitacyjnej dr Anny Pałubickiej pt. Przedteoretyczne postaci historyzmu*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/709, Archiwum UAM.

³⁹ Prof. dr hab. S. Morawski, *Recenzja osiągnięć naukowych dr hab. Anny Pałubickiej w związku z wnioskiem o tytuł profesorski*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/709, Archiwum UAM.

⁴⁰ Prof. dr hab. P. Sztompka, *Ocena dorobku naukowego dr hab. Anny Pałubickiej w związku z wnioskiem o nadanie tytułu profesora*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/709, Archiwum UAM.

świadomość metodologiczną (będącą społeczno-subiektywnym regulatorem praktyki badawczej). Jej werbalizację czy zapis stanowią określone filozoficzne koncepcje teoriopoznawcze. Epistemologie te (koncepcje metodologiczne) odpowiadają subiektywnie poszczególnym fazom formowania się nowożytnych nauk empirycznych. Oddaje to znakomicie tytuł opublikowanej dysertacji doktorskiej Anny Pałubickiej *Orientacje epistemologiczne a rozwój nauki*⁴¹, a dokładniej tytuły rozdziałów II i III: „Stadium rozwoju nauki wyrażane przez epistemologię pozytywistyczną” i „Postpozytywistyczna faza rozwoju nauki wyrażana epistemologią hipotetystyczną”. W filozofii nauki wyrażają się przeto różne stadia historycznego rozwoju poszczególnych dziedzin nauki. Inaczej mówiąc, orientacje teoriopoznawcze ujmują się jako wyraz *implicite* akceptowanego stanowiska wobec kolejnych stadiów rozwoju nauki, które polegać może na: (a) akceptacji i filozoficznym uzasadnianiu danej fazy rozwojowej nauki, (b) epistemologicznym zaangażowaniu się w utrzymanie *status quo* lub (c) antycypacji formującego się nowego stadium praktyki badawczej. Idea ta stanowiła istotny wkład w kształtującą się wówczas w poznańskim ośrodku metodologicznym koncepcję poznania naukowego, znaną jako „epistemologia historyczna”, której twórcą był Jerzy Kmita.

W analizach przywołanych stanowisk teoriopoznawczych odsłonięta została ich „rzeczywista treść”, ich społeczno-historyczne odniesienie przedmiotowe, czyli funkcjonalny związek zachodzący między praktyką badawczą a pozanaukowymi typami praktyki społecznej za pośrednictwem doświadczenia społecznego, znajdujący subiektywny wyraz w literalnej treści tych orientacji. Literalna merytoryczna zawartość obu teorii poznania naukowego stanowi przedmiot sporu ich zwolenników, co do adekwatności składających się na nie norm i dyrektyw, który w ramach „krytyki wewnętrznej” nie może być rozstrzygnięty. Trudno w jej rezultacie orzec „o wyższości” wchodzących w grę orientacji, pozostając na gruncie własnych założeń, nie odwołując się do „racji funkcjonalnej” odnośnych systemów teoriopoznawczych. Jest to możliwe jedynie przy uwzględnieniu ich „rzeczywistej treści” wskazującej na historyczną stosowalność i efektywność poznawczą danych stanowisk epistemologicznych jako społeczno-subiektywnych kontekstów praktyki badawczej. W zasygnalizowanym polu problemowym sytuują się najważniejsze ustalenia naukoznawcze Anny Pałubickiej zawarte w rozprawie doktorskiej i wykorzystywane w dalszych analizach.

Marksistowskie ujęcie rozwoju nauki przedstawione przez Annę Pałubicką znalazło uznanie recenzentów jej dysertacji. Prof. dr hab. Leszek Nowak napisał w swej opinii, że autorzy dotychczasowych prac z metodologii marksowskiej ograniczali się zazwyczaj do prezentacji koncepcji Marksa, odnosząc się do ich dotychczasowych interpretacji, ustalając co najwyżej stopień ich opisowej „wierności” względem ujęcia oryginalnego, unikając konstruowania własnej teorii, natomiast

⁴¹ A. Pałubicka, *Orientacje epistemologiczne a rozwój nauki*, PWN, Warszawa – Poznań 1977.

Mgr Pałubicka teorię tę robi, pokazując nowe rozstrzygnięcia pewnych problemów metodologicznych, jakie dają się uzyskać przy praxistycznej interpretacji marksistowskiej teorii nauki. [...] Podsumowując, uważam pracę mgr Anny Pałubickiej nie tylko za dobrą pracę doktorską, ale również za bardzo dobrą pracę naukową. Największe jej zalety są niezmiernie rzadko spotykane: konsekwencja w rozwijaniu obranego punktu widzenia i umiejętność myślenia systemowego. [...] recenzowana praca jest najlepsza ze znanych mi rozpraw prezentujących praxistyczną interpretację metodologii marksowskiej. [...] Oto przynosi ona konkretne ustalenie metodologiczne dowodzące mocy wyjaśniającej praxistycznego punktu widzenia.⁴²

Doktor hab. Wacław Mejbaum za podstawowy walor jej koncepcji teoretyczno-metodologicznej uznał „interesującą poznawczo kontrowersyjność”, uzasadniając tę ocenę tak oto:

Sformułowaną w pracy koncepcję doświadczenia społecznego uważam za kontrowersyjną. [...] Sądzę zarazem, że jest to koncepcja nader interesująca – z uwagi na perspektywy dalszych badań tego działu problematyki poznawczej. [...] Stwierdzam z przyjemnością, że praca mgr Anny Pałubickiej należy do prac szczególnie dla recenzenta kłopotliwych. [...] W teorii poznania jesteśmy na etapie konstruowania pierwszych modeli interesujących nas procesów. Modele te siłą rzeczy muszą być kontrowersyjne, wolno sądzić, że im bardziej kontrowersyjne, tym bardziej użyteczne.⁴³

Pozostając w kręgu filozofii humanistyki, podjęła Anna Pałubicka zagadnienie historyzmu w naukach o kulturze, publikując z tego zakresu problemowego kilka artykułów⁴⁴ i rozprawę habilitacyjną *Przedteoretyczne postaci historyzmu*. Analizuje w niej metodologiczne modele uprawiania badań humanistycznych w kontekście założeń epistemologii historycznej i społeczno-regulacyjnej koncepcji kultury Jerzego Kmity. Tytułowe pojęcie historyzmu zakłada (w wersji opisowej lub normatywnej), że w takiej mierze, w jakiej badania humanistyczne mają charakter historyczny, charakteryzują się specyficznymi, właściwymi im tylko cechami metodologicznymi. Zasadniczą odrębność metodologiczną badań historycznych względem badań innego typu ustala się wedle tego, czy (a) przyjmuje się szczególny rodzaj praw formułowanych w powyższych badaniach czy też (b) zaprzecza się możliwości ustalania jakichkolwiek praw w ich ramach. W konsekwencji wyróżnia się dwie odmiany historyzmu: teoretyczną i faktograficzną – utożsamianą z przedteoretyczną. Badania historyczne mogą więc być uprawiane na poziomie przedteoretycznym, znamionować przedteoretyczne stadium rozwoju nauk humanistycznych lub – na poziomie teoretycznym, reprezentującym ich teoretyczne

⁴² Prof. dr hab. L. Nowak, *Recenzja pracy doktorskiej mgr Anny Pałubickiej, Praktyka – doświadczenie społeczne – nauka*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/707, Archiwum UAM.

⁴³ Dr hab. W. Mejbaum, *Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Pałubickiej*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/707, Archiwum UAM.

⁴⁴ A. Pałubicka: *O historyzmie quasi-teoretycznym*, „Studia Metodologiczne”, nr 17 (1978), s. 139-143; *Historyczne nauki o kulturze w ujęciu H. Rickerta*, „Studia Metodologiczne” nr 18 (1978), s. 85-114; *Światopoglądowa wizja przeszłości*, „Sztuka” 1978, nr 4, s. 81-83; *Rickerta koncepcja historii*, „Nurt”, 1978, nr 5 (wkł.); *Wartości a badania historyczne*, [w:] J. Lipiec (red.), *Człowiek i świat wartości*, KAW, Kraków 1982, s. 169-176.

stadium. Kryterium ich odróżnienia stanowi stosunek badacza do potocznego doświadczenia społecznego. Jeśli w swej praktyce naukowej rozpoznaje on i ujmuje zjawiska kulturowe z punktu widzenia tegoż doświadczenia, ogólniej rzecz biorąc analizuje je z perspektywy własnego kontekstu kulturowego, pozostaje w swych dociekaniach naukowych na poziomie przedteoretycznym.

Anna Pałubicka dokonuje istotnej korekty w odniesieniu do historyzmu, stwierdzając, że w praktyce badawczej i programie badań historycznych występuje również historyzm nefaktograficzny. Wyodrębnia tedy: (1) historyzm nomologiczny i jego dwie wersje: (a) historyzm teoretyczny i (b) historyzm przedteoretyczny oraz (2) przedteoretyczny historyzm faktograficzny. Historyzm przedteoretyczny (w obu odmianach) jest historyzmem ideologicznym. Historyzm nieideologiczny to historyzm teoretyczny. Nomologiczny historyzm przedteoretyczny reprezentuje ewolucjonistyczna orientacja badawcza w naukach o kulturze, nomologiczny historyzm teoretyczny egzemplifikują marksowskie analizy naukowe, historyzm faktograficzny natomiast – antynaturalistycznie ukierunkowane badania humanistyczne, które uprawiali choćby niemieccy klasycy antypozytywistycznych badań humanistycznych: Wilhelm Dilthey i Heinrich Rickert. Ich koncepcje scharakteryzowane zostały w prezentowanej rozprawie, obok nich także ujęcie Maxa Webera, zrywające całkowicie z historyzmem, i marksowska koncepcja rozwoju społecznego osiągająca teoretyczny poziom poznania humanistycznego. Rozpatrując Weberowską koncepcję „ekonomicznego znaczenia światopoglądu”, przeprowadziła interesującą poznawczą próbę uzgodnienia poglądów Maxa Webera i Karola Marksa na genezę kapitalizmu.

Do niewątpliwych oryginalnych i ważnych dla prahistorycznych, etnologicznych i antropologicznych badań nad kulturą dokonań Anny Pałubickiej, związanych z historyzmem poznawczym, należy jej teoretyczny opis myślenia magicznego (magii synkretycznej), któremu poświęciła rozdział II rozprawy i dwa późniejsze artykuły⁴⁵.

Ustalenia i rozstrzygnięcia w rozprawie habilitacyjnej Anny Pałubickiej zostały wysoko ocenione przez komisję habilitacyjną, która orzekła, że: „Recenzowana rozprawa jest pracą wybitną, oryginalną i stanowi istotny wkład do metodologii humanistyki”⁴⁶. Recenzenci, bardzo pochlebnie wyrażając się o kompetencjach i dorobku badawczym Anny Pałubickiej, podkreślili znaczące walory poznawcze jej analiz teoretyczno-metodologicznych. Prof. dr hab. Jan Such w swej ocenie, stwierdził, że:

Rozprawa habilitacyjna posiada cztery wielkie zalety. Pierwszą jej mocną stroną jest oparcie się na rzeczywistej praktyce badawczej omawianych autorów, szcze-

⁴⁵ A. Pałubicka, *O trzech historycznych odmianach waloryzacji światopoglądowej*, „Studia Metodologiczne” nr 24 (1985), s. 51-76; *Frazera i Lévy-Bruhla koncepcje magii a problem poznania humanistycznego*, „Kultura Współczesna”, 1997, nr 3 (15), s. 73-84.

⁴⁶ „Protokół z posiedzenia Komisji ds. habilitacji dr Anny Pałubickiej”, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

gółowo (a nawet drobiazgowo) i wnikliwie pod interesującymi autorkę względami badanej [...]. Drugą mocną stroną pracy jest wszechstronne przemyślenie i głęboka znajomość zarówno omawianych koncepcji humanistyki, jak i stanowiska marksistowskiego, które służy jako punkt odniesienia do ocen. Trzecią wielką zaletą pracy jest wykorzystanie w niej w sposób twórczy i w wielu punktach bardzo pomysłowy ogólnej koncepcji rozwoju nauki rozwijanej w ramach epistemologii historycznej. Wreszcie czwartym niewątpliwym walorem pracy jest zastosowany w niej precyzyjny aparat pojęciowy, zwłaszcza dotyczący rozważań nad kulturą wypracowany przez wspomniany zespół [profesora J. Kmity – dop. J.G.], nie bez aktywnego udziału autorki omawianej rozprawy. Walory powyższe zadecydowały o tym, że cele badawcze, które postawiła sobie autorka, zostały w pełni osiągnięte. W szczególności „umiejscowienie” omawianych kierunków w przedteoretycznym stadium rozwoju humanistyki wypadło w sposób całkowicie przekonujący.⁴⁷

Profesor Jerzy Topolski, pozostając pod wrażeniem oryginalności ustaleń metodologicznych dr Anny Pałubickiej, uznał, że:

Praca habilitacyjna dr Anny Pałubickiej jest wysokiej klasy studium metodologicznym, w którym znajdujemy m.in. jedno z najlepszych w naszej literaturze, w wielu zaś punktach najbardziej przekonujące, przedstawienie systemu myśli metodologicznej Maxa Webera, a także oryginalne i precyzyjne ujęcie jego koncepcji. Dilthey, Rickert czy w szczególności Weber to w tym względzie postaci symbolizujące określone podejście do badań humanistycznych oraz jego ewolucję. Autorka analizuje ich systemy z perspektywy marksistowskiej teorii i metodologii badań nad kulturą w wersji sformułowanej w tzw. epistemologii historycznej Jerzego Kmity, którą to koncepcję autorka, zresztą w pewnym stopniu jej współtwórczyni, przyjmuje, wykorzystując jej aparaturę pojęciową. [...] Ogólnie należy stwierdzić, że recenzowana rozprawa jest wynikiem wielkiego i rzetelnego wysiłku intelektualnego, który zaowocował w wiele oryginalnych i głębokich wyników z zakresu historii i metodologii humanistyki. W rezultacie uzyskaliśmy pracę o wybitnych walorach twórczych i nowych dobrze ugruntowanych wynikach.⁴⁸

Docent dr hab. Sław Krzemień-Ojak, wyrobiwszy sobie pogląd, że monografia dr Anny Pałubickiej to „interesująca i wartościowa rozprawa”, oznajmił w swej opinii, że:

Sądzę, że rozprawa dr Anny Pałubickiej zasługuje na wysoką ocenę. Autorka podejmuje w niej doniosłą problematykę epistemologii historycznej. Sięga po tę problematykę dobrze przygotowana, z jasno określonym celem. Nie omija spraw trudnych i teoretycznie kłopotliwych, ze znaczną odwagą intelektualną próbując konstruować niezbędne narzędzia analityczne. Swobodnie porusza się w kręgu zagadnień, o których się wypowiada, dobrze rozumiejąc koncepcje kulturowe i metody naukowe różnych orientacji. Rozdziały o Diltheyu, Rickercie i Weberze znacznie pogłębiają znajomość ich dorobku myślowego. Zwłaszcza analiza koncepcji Webera przynosi wiele ważnych ustaleń interpretacyjnych, których nie będzie mógł zignorować żaden przyszły badacz reprezentowanego przezeń nurtu wiedzy

⁴⁷ Prof. dr hab. J. Such, *Ocena dorobku naukowego dr Anny Pałubickiej, ze szczególnym uwzględnieniem rozprawy habilitacyjnej pt. „Przedteoretyczne postaci historyzmu”*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

⁴⁸ Prof. Jerzy Topolski, *Opinia o dorobku naukowym i pracy habilitacyjnej pt. Przedteoretyczne postaci historyzmu dr Anny Pałubickiej*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

o kulturze. Odnosi się to m.in. do precyzyjnego oznaczenia miejsca, jakie Weber zajmuje między pozytywizmem i marksizmem.⁴⁹

Prof. dr hab. Piotr Sztompka, zwracając uwagę na trudności w lekturze pracy habilitacyjnej wynikające z zastosowanego w niej „języka” poznańskiej szkoły metodologicznej, stwierdził:

Powiedzmy od razu jest to praca bardzo trudna. Dla czytelnika nieobeznanego ze szczególnym aparatem pojęciowym i założeniami „poznańskiej teorii poznania” wymaga dodatkowego wysiłku i lektury prac innych także autorów z tego kręgu, a przede wszystkim Jerzego Kmity. W oparciu o własny przykład mogę jednak stwierdzić, że wysiłek ten bardzo się opłaca. Socjopragmatyczna koncepcja kultury i idea epistemologii historycznej okazują się mianowicie nie tylko nowatorskie i oryginalne, a co najważniejsze – bardzo poznawczo płodne. Dowodzi tego najlepiej recenzowana rozprawa. [...] Recenzowana rozprawa jest pracą wybitną, oryginalną i stanowi istotny wkład do nauk filozoficznych.⁵⁰

Dalsze badania Anny Pałubickiej wyodrębniają kolejny okres merytoryczny w jej twórczości filozoficznej, związany z opracowaniem koncepcji ludzkiego świata obiektywnego, określonego przez stan kultury w danym momencie historycznym. Została ona zastosowana do charakterystyki przemian kultury europejskiej od czasów najdawniejszego myślenia magicznego po ponowoczesność. Za świadectwa historyczne wyróżnionych stanów kultury uznała autorka różnorakie koncepcje filozoficzne, antropologiczne i socjologiczne, dokonując w ten sposób istotnej modyfikacji funkcjonującego w historiografii i w analizach historycznych pojęcia źródła historycznego. W jej analizach rzeczony koncepcje wykorzystywane są pośrednio jako pośrednie źródła historyczne, kiedy ich treści potraktowane zostały jako rezultaty tłumaczącego je stanu kultury, w której ich twórcy partycypują. Określona koncepcja filozoficzna czy naukowa, społecznie akceptowana, stanowi bezpośrednie świadectwo historyczne wówczas, kiedy uznana jest za diagnostyczny opis odpowiedniego stanu kultury, który podlega ocenie pod względem jego adekwatności. W roli filozoficznego pośredniego i podmiotowego świadectwa oświeceniowego stanu kultury nowożytnej wystąpiła filozofia Kanta, której interpretacyjne wykorzystanie sygnalizuje tytuł rozdziału I „Kantowskie formy aprioryczne a kulturowy charakter doświadczenia”. Za użyteczne poznawczo: bezpośrednie i pośrednie świadectwa historyczne stanu pooświeceniowej kultury zachodnioeuropejskiej uznała autorka socjologiczne ujęcia Durkheima i Webera (rozdz. IV: „Dwa odmienne sposoby kulturowego regulowania działań ludzkich – Durkheimowska oraz Weberowska wizja ich opozycji”). Ponowoczesny stan kultury charakteryzuje filozoficzna koncepcja Habermasa (rozdz. V: „Habermasowska teza o neokonserwatywnym charakterze postmodernizmu”). Tego rodzaju

⁴⁹ Doc. dr hab. S. Krzemiński-Ojak, *Recenzja rozprawy habilitacyjnej dr Anny Pałubickiej pt. Przedteoretyczne postaci historyzmu*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

⁵⁰ Prof. dr hab. P. Sztompka, *Ocena rozprawy habilitacyjnej dr Anny Pałubickiej pt. Przedteoretyczne postaci historyzmu oraz całokształtu dorobku naukowego kandydatki*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/708, Archiwum UAM.

wykorzystanie filozoficznych i naukowych ujęć pozwoliło na odtworzenie pojęcia kulturowego świata obiektywnego, funkcjonującego w różnych okresach kultury europejskiej, i dało znakomite rezultaty w nakreśleniu modernizacji kultury europejskiej, o czym przekonuje monografia Anny Pałubickiej *Kulturowy wymiar ludzkiego świata obiektywnego*⁵¹. Jej podstawowe idee znalazły odzwierciedlenie w niektórych późniejszych artykułach⁵².

Praca ta stała się, wraz z pozostałymi pohabilitacyjnymi publikacjami, podstawą do wszczęcia postępowania o nadanie tytułu profesora Annie Pałubickiej. Powołani do ich oceny recenzenci zgodnie wskazywali na oryginalność zawartych w nich analiz filozoficzno-metodologicznych i kulturoznawczych o niewątpliwych walorach poznawczych, jakkolwiek niewolnych od kontrowersyjności. Profesor Leszek Nowak, zgłaszając szereg uwag krytycznych, skonstratował:

Myślę, że Anna Pałubicka jest jednym z ciekawszych filozofów polskich swojej generacji. Miałem szereg wątpliwości co do meritum jej koncepcji teoretycznych. Nie mam najmniejszych wątpliwości, co do tego, iż koncepcje te składają się na bardzo poważny i bardzo oryginalny dorobek naukowy. [...] Sam więc fakt, iż jakiejś rozprawie można stawiać zarzuty jest dowodem jej normalności – dziwne byłoby dopiero, gdyby okazało się to niemożliwe. Przepis na prace nie popadające w kłopoty teoretyczne jest jeden tylko: streszczać cudze. I na tym też, niestety – na streszczaniu cudzych myśli – polega spora część polskiej produkcji filozoficznej. Przeciw koncepcji praxizmu kulturalistycznego można natomiast powiedzieć wiele rzeczy, nie można jednak twierdzić, że jej nie ma. I jest to koncepcja poważna i głęboka. Dlatego jest co krytykować.⁵³

Profesor dr hab. Stefan Morawski, odnosząc się do jej „monografii profesorskiej”, napisał:

Praca jest bez wątpienia nie tylko cennym wkładem do rodzimej filozofii kultury, u nas raczej ubogiej mimo znakomitego dziedzictwa (choćby Znaniecki), ale również (ze względu na oryginalne założenia metodologiczne) do literatury światowej w tym zakresie.⁵⁴

Książka *Kulturowy wymiar ludzkiego świata obiektywnego* spotkała się z recenzyjnym odzewem poza procedurą „profesorską”. Andrzej Miś w recenzji ogłoszonej na łamach czasopisma „Sztuka i Filozofia” umieścił analizy Anny Pałubickiej w zakresie epistemologii kulturowej, a za podstawowy walor poznawczy jej interpretacyjnych ustaleń uznał:

[...] nowe rozwiązanie klasycznego problemu epistemologicznego: „Jak powstaje wiedza i w jaki sposób się ją uprawomocnia?”. [...] Wreszcie jest tu zawarta pewna propozycja uprawiania historii filozofii, filozofii widzianej z punktu widzenia kulturoznawcy, a nie tradycyjnego historyka filozofii. Ten nowy sposób traktowania

⁵¹ A. Pałubicka, *Kulturowy wymiar ludzkiego świata obiektywnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1990.

⁵² *Modernizacja europejskiej kultury nowożytnej a kształtowanie się autonomicznej jednostki*, [w:] K. Lastowski, P. Zeidler (red.), *Zaproszenie do filozofii*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2001, s. 139-149. *Narodziny nowoczesnego pojmowania obiektywności*, [w:] W. Wrzosek (red.), *Świat historii. Księga Pamiątkowa ku czci Jerzego Topolskiego*, Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, Poznań 1998, s. 363-374.

⁵³ L. Nowak, *Recenzja dorobku naukowego pani prof. dr hab. Anny Pałubickiej w związku z wnioskiem o tytuł profesorski*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/709, Archiwum UAM.

⁵⁴ *Ibidem*.

filozofii umożliwia Autorce zarysowanie szkicu rozwoju filozofii europejskiej (jako składnika europejskiej kultury).⁵⁵

W dalszych pracach badawczych prof. dr hab. Anny Pałubickiej zauważalne jest twórcze kontynuowanie analiz podstawowych problemów epistemologicznych, z zagadnieniem roli doświadczenia w poznaniu filozoficznym i naukowym⁵⁶ oraz poznania humanistycznego w kontekście kulturowym na czele⁵⁷, dalej humanistyki zintegrowanej⁵⁸, tradycji filozofii i tradycji filozoficznej⁵⁹, funkcji i źródeł kultury⁶⁰ oraz kultury modernistycznej⁶¹, ale też podejmowane są tematy nowe. Należą do nich: rozpatrywany kulturoznawczo i naukoznawczo neopragmatyzm w wersji Richarda Rorty'ego⁶², bezpieczeństwo ontologiczne⁶³, a przede wszyst-

⁵⁵ A. Miś, *Filozofia jako moment kultury*, rec. A. Pałubicka, *Kulturowy wymiar ludzkiego świata obiektywnego*. Wydawnictwo Naukowe UAM. Poznań 1990, „Sztuka i Filozofia” 4 (1991), s. 205.

⁵⁶ A. Pałubicka, J. Kmita, *Problem użyteczności pojęcia doświadczenia*, [w:] J. Such (red.), *Poszukiwanie pewności i jego postmodernistyczna destrukcja*, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 1992, s. 149-181; A. Pałubicka, *Pojęcie doświadczenia a problem obiektywnego istnienia w nowożytnej filozofii*, [w:] T. Buksiński (red.), *Doświadczenie*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2001, s. 15-27.

⁵⁷ A. Pałubicka, *Frazera i Lévy-Bruhla koncepcje magii a problem poznania humanistycznego*, „Kultura Współczesna”, 1997, nr 3 (15), s. 73-84; *Kanta i Quine’a koncepcje poznania a pojęcie kultury*, [w:] H. Van den Boom, A.P. Kowalski, M. Kwapiński (red.), *ΕΙΔΩΛΟΝ*. Kultura archaiczna w zwierciadle wyobrażeń, słów i rzeczy, Wyd. Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, Gdańsk 2000, s. 15-22; *Problem poznania humanistycznego*, [w:] S. Tabaczyński (red.), *Kultury archeologiczne a rzeczywistość dziejowa*. Księga Pamiątkowa ku czci prof. W. Hensla, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 137-150; *Praktyczny i teoretyczny aspekt pojmowania rzeczywistości świata z perspektywy filozofii humanistyki*, [w:] A. Pałubicka, A.P. Kowalski (red.), *Konstrukturyzm w humanistyce*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2003, s. 31-50; *Narzędzie i rzecz w interpretacji kulturoznawczej w kontekście idei filozoficznych Martina Heideggera*, [w:] N. Leśniewski (red.), *Heidegger w kontekstach*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2007, s. 119-134; *Problem poznania w humanistyce zintegrowanej*, [w:] R. Maciołek, W. Maik, K. Sikora (red.), *Problemy nauki i szkolnictwa wyższego*, Wyd. Uczelniane WSG, Bydgoszcz 2009, s. 67-80; *Epistemologie oświecenia w perspektywie relatywizmu kulturowego*, [w:] T. Buksiński, E. Pakszys (red.), *W kręgu filozofii nauki, kultury i społeczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2009, s. 217-230; *Poco rozum miałby poznawać wszystko?*, [w:] E. Kulczycki, M. Wendland (red.), *Komunikologia. Teoria i praktyka komunikacji*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2012, s. 127-136; *Komunikacja i poznanie historyczne na przykładzie Franka Ankersmita koncepcji historiograficznej*, „Sensus Historiae” 2014, nr 4, s. 193-212.

⁵⁸ *Kulturo-znawstwo jako nauka zintegrowana*, [w:] W.J. Burszta, M. Januszkiewicz (red.), *Kulturo-znawstwo dyscyplina bez dyscypliny*, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa 2010, s. 35-50.

⁵⁹ A. Pałubicka, *Kazimierz Ajdukiewicz a filozofia współczesna*, [w:] A. Pałubicka (red.), *Kulturowe konteksty idei filozoficznych*, Wyd. Naukowe IF UAM, Poznań 1997, s. 175-189; *Filozoficzne dziedzictwo magii*, [w:] J. Kmita (red.), *Czy metamorfoza magiczna rekompensuje brak symbolu?* Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2001, s. 199-203.

⁶⁰ A. Pałubicka, *Historyczne ujęcie regulacyjnej funkcji kultury*, [w:] T. Hejnicka-Bezwińska (red.), *Racjonalność pedagogiki*, Wyd. Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1995, s. 121-132; *Interakcyjne źródło kultury*, [w:] A. Pałubicka, A. Dobosz (red.), *Umysł i kultura*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2004, s. 99-108.

⁶¹ A. Pałubicka, *Charakterystyka kultury modernizmu europejskiego w perspektywie filozofii kultury*, „Filo-Sofija”, 2010, nr 1, s. 7-24.

⁶² A. Pałubicka, *Neopragmatyczny holizm Rorty’ego a koncepcja kultury*, [w:] T. Buksiński (red.), *Wolność i racjonalność*, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 1993, s. 51-66; *Richarda Rorty’ego koncepcja nauki*, „Poznańskie Studia z Filozofii Nauki” z. 13 (1993), s. 23-31; *Holizm pragmatystyczny jako wyraz następnego „odczarowania świata”*, [w:] A. Szahaj (red.) *Między pragmatyzmem a postmodernizmem*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 1995, s. 105-119.

⁶³ A. Pałubicka, *Kulturowe i biologiczne źródła kształtowania się bezpieczeństwa ontologicznego*, [w:] A. Dobosz, A.P. Kowalski (red.), *Bezpieczeństwo ontologiczne*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2007, s. 53-63.

kim wieloaspektowo charakteryzowana partycypacja w kulturze. W tym zakresie merytorycznym odnotować należy uzyskanie przez Annę Pałubicką nowatorskich wyników poznawczych. Chodzi tu o filozoficzną charakterystykę zasad nabywania kultury nowożytnej i uczestnictwa w niej⁶⁴, wyodrębnienie dwóch sposobów: fizykalnego i mentalnego opisywania świata jako układów rzeczy z jednej strony i stanów mentalno-przedmiotowych – z drugiej⁶⁵, wykorzystanie heideggerowskiej kategorii teoretycznej poręczności w opisie funkcjonowania jednostki w świecie kultury i ujmowania go, co stanowi zasadniczy przedmiot rozważań zaprezentowanych w monografii *Myślenie w perspektywie poręczności a pojęciowa konstrukcja świata*⁶⁶. Dzieło to jest właściwie syntezą dotychczasowych oryginalnych ustaleń i przemyśleń Autorki, dotyczących problematyki partycypacji w kulturze i badań kultury. Zawarty w niej filozoficzno-kulturoznawczy opis bycia człowieka w świecie, radzenia sobie w nim i radzenia sobie z nim, tworzenia go jako kulturowej obiektywnej rzeczywistości, jego pojęciowego konstruowania, jest niezwykle interesujący poznawczo ze względu na oryginalną wielostronność badawczego ujęcia, angażującego odpowiedni filozoficzny aparat pojęciowy.

Za istotne jego uzupełnienie należy uznać w późniejszych analizach wyróżnienie dwóch sposobów, dwóch postaw partycypacji w kulturze: postawy dystansu (obserwatora) i postawy zaangażowanego uczestnika⁶⁷, które zaaplikowane zostało w rozważaniach dotyczących dualistycznej podstawy kultury europejskiej, jej tożsamości, ujętej jako odmienność kulturowych wzorów myślenia: „natchnienia” (wzoru biblijno-fenomenologicznego) i „rozumu” (wzoru analitycznego), mającego swoje źródło w antycznej filozofii greckiej⁶⁸. Składają się one na „gramatykę kultury europejskiej”⁶⁹. To ujęcie istoty kultury europejskiej uznać trzeba za odkrywczę. Pozwala ono zasadnie mówić o kulturze europejskiej jako

⁶⁴ A. Pałubicka, *Kulturoznawcza interpretacja empiryzmu*, [w:] A. Pałubicka (red.), *Szkice z filozofii kultury*, Wyd. Naukowe IF UAM Poznań 1994, s. 141-156; *Racjonalizm i empiryzm w interpretacji kulturoznawczej*, [w:] A. Pałubicka (red.), *Kulturowe konteksty idei filozoficznych*, Wyd. Naukowe IF UAM, Poznań 1997, s. 91-108.

⁶⁵ A. Pałubicka, *Percepcja a kultura nowożytna*, [w:] J. Kmita (red.), *Tropem nietzscheańskiego kłamstwa*, Wydawnictwo Naukowe IF UAM Poznań 1999, s. 97-126.

⁶⁶ A. Pałubicka, *Myślenie w perspektywie poręczności a pojęciowa konstrukcja świata*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2006 oraz wcześniejsze artykuły: *Myślenie spontaniczno-praktyczne i pojęciowe a problem wartości*, [w:] A. Pałubicka, G.A. Dominiak (red.), *Aksjologiczne źródła pojęć*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2005, s. 31-42; *Bycie-w-świecie i poręczność Heideggera, a proces socjalizacji i partycypacji w kulturze z perspektywy refleksji humanistycznej*, [w:] J. Kmita, B. Kotowa, J. Sójka (red.), *Nauka – Humanistyka – Człowiek*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005, s. 233-244.

⁶⁷ A. Pałubicka, *Opozycja dwóch postaw wobec świata a koncepcja kultury Jerzego Kmita*, „Filo-Sofija” 2011, nr 1, s. 145-158.

⁶⁸ Na kulturowe konsekwencje greckiej myśli antycznej wskazują artykuły: A. Pałubicka, *Pojawienie się filozofii w Europie i faktu tego następstwa*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna”, t. I (2012), nr 1, s. 64-80; *Orygenes i narodziny pojęcia interpretacji*, [w:] P. Orlik, K. Przybyszewski (red.), *Filozofia a sfera publiczna*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2012, s. 95-108.

⁶⁹ A. Pałubicka, *Gramatyka kultury europejskiej*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2013. Monografia *Gramatyka kultury europejskiej* jest wielce inspirująca dla rozważania różnych problemów kulturoznawczych i epistemologicznych. Por.: M. Rydlewski, *Kulturowy wymiar postkonstrukttywizmu w perspektywie „Gramatyki kultury europejskiej” Anny Pałubickiej*, „Filo-Sofija”, 2014, nr 2, s. 401-432.

wyraźnie wyodrębniającym się systemie kulturowym, którego „realne istnienie” bywa kwestionowane przez badaczy, nieznajdujących konstytuującą ją „spójni”, łączącej narodowe wspólnoty kulturowe egzystujące w kontynentalnej, geograficznej przestrzeni, zwanej „Europą”. Ujęcie to winno stać się przedmiotem szerokiej dyskusji humanistów, choćby z tego względu, że daje się w jego kontekście postawić uzasadnione teoretycznie diagnozy współczesnego stanu kultury – co też autorka sygnalizuje – i w jego perspektywie sformułować określone przesłanki przewidywanych, dotyczące kierunku przemian naszego kulturowego świata, czy dalszego przebiegu trwających procesów zmiany kulturowej.

W kwestii zachodzących przeobrażeń dotychczasowego systemu kulturowego wypowiedziała się Anna Pałubicka kilkakrotnie w swych publikacjach, kierując się nie tylko względami poznawczymi, ale również troską intelektualisty-humanisty o utrzymanie – wyraźnie dezintegrującej się aksjologicznie – europejskiej i narodowej wspólnoty kulturowej. Sformułowała określone elementy diagnozy stanu kultury współczesnej z odniesieniami do społeczeństwa polskiego i przewidywania co do jej przekształceń, a niekiedy nawet wskazała pewne środki budowy integracji społecznej, opierając je na kształtowaniu nowych wzorów kultury. Wypowiedziała się w tej kwestii choćby na Kongresie Obywatelskim w 2009 r. w wystąpieniu pod znamennym tytułem *Jakie Razem dla modernizacji i rozwoju?*⁷⁰ Jej opisy współczesnej sytuacji społecznej i kulturowej uderzają trafnością diagnoz i przekonują zalecanymi środkami „kulturowej naprawy”⁷¹. Pokazują też, jak „pracują” w prezentowanych analizach rzeczywistości kulturowej założenia teoriokulturowe i filozoficzne pojęcia wprowadzane we wcześniejszych tekstach autorskich.

Ogólnie rzecz ujmując, publikacje Anny Pałubickiej zaświadczać o efektywności poznawczej społeczno-regulacyjnej teorii kultury Jerzego Kmity, która pozwala na oryginalne i nowatorskie ustalenia badawcze i interpretacje w odniesieniu do kultury współczesnej, wbrew głosom o jej „historyczności”, podobnie jak filozofia humanistyki poznańskiej szkoły metodologicznej umożliwia z gruntu poznawcze uprawianie nauk o kulturze. Założycielowi i mistrzowi tej formacji filozoficzno-naukowej poświęciła Anna Pałubicka dwa artykuły prezentujące jego naukową sylwetkę⁷².

⁷⁰ A. Pałubicka, *Jakie Razem dla modernizacji i rozwoju?*, [w:] J. Szomburg (red.), *Jakie Razem Polaków w XXI wieku? Wspólnota tożsamości, zasad czy działań?* Polskie Forum Obywatelskie, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2009, s. 11-17.

⁷¹ A. Pałubicka, *Powrót do etyki pasterskiej – koniec kultury podmiotowości*, [w:] K. Łastowski, P. Zeidler (red.), *Tropami filozofii*, t. II, Wyd. Fundacji Humaniora, Poznań 2002, s. 161-170; *Etyka pasterska i młode demokracje europejskie*, [w:] T. Buksiński (red.), *Postkomunistyczne transformacje*, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2002, s. 233-248; *Wspólnota konsensualna*, [w:] J. Grad, J. Sójka, A. Zaporowski (red.), *Nauka, kultura, społeczeństwo*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2010, s. 275-284; *Problemy integracji kulturowej w organizacji*, [w:] M. Kowalska, T. Wojewódzki (red.), *Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne*, Ateneum, Gdańsk 2015, s. 15-36.

⁷² A. Pałubicka, *Kmita Jerzy*, [w:] *Encyklopedia Filozofii Polskiej*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, t. 1, pod red. A. Maryniarczyka, Lublin 2011, s. 655-658; *Jerzego Kmity metodologiczny ogląd świata*, „Studia Metodologiczne”, nr 31 (2013), s. 43-55.

Jej osobowość, intelektualną, filozoficzno-naukową, uformowaną w kręgu poznańskiej szkoły metodologicznej, najcelniej scharakteryzował prof. Stefan Morawski, stwierdzając swego czasu, że:

Jest badaczką posiadającą rozległą wiedzę filozoficzną, wspartą studiami z etnologii i archeologii, samodzielną i utalentowaną [...]. Kultura logiczna i inwencja filozoficzna autorki jest wysokiej klasy.⁷³

Jan Grad

Anna Pałubicka – from Archeology to the Philosophy of Science and Culture

Abstract

Anna Pałubicka (born 1947) is the prominent Polish philosopher of culture and science. In 1970 she graduated from Archeology at the Faculty of History and Philosophy at Adam Mickiewicz University in Poznan. She received her PhD in 1975, obtained a readership (habilitation) in 1983, became Professor in 1993. Together with other researchers she formed a team of philosophers of the humanities called the Poznan methodological school. She is currently the most active representative of this scientific formation.

She works at Adam Mickiewicz University in Poznan since 1972. She headed the Department of Philosophy of Culture of the Institute of Philosophy. She has participated in several nationwide conferences on the topic of archeology, cultural studies, methodology of cultural studies, philosophy and theory of culture and philosophy of science. She was the participant in national research projects. She lectured: "Logic and Methodology of Sciences," "Philosophy of the Humanities," "Social History of Science," "Contemporary Philosophy" and "Philosophy of Culture." Anna Pałubicka was the expert of the National Center Science, reviewer of research and publishing projects. Is a member Polish Philosophical Society, Methodological Commission Proto- and Prehistorical Sciences at the Polish Academy of Sciences, Board of Directors Scientific Eidolon, Editorial Scientific Publishing House of the Institute of Philosophy of Adam Mickiewicz University, Committee Editorial magazine "Art and Philosophy", Scientific Council of the journal "Methodological Studies," editor-in-chief of the quarterly "Sensus Historiae." She was the promoter of over 100 master theses in the field of cultural studies, ethnology and philosophy, 12 doctoral dissertations, and a reviewer many habilitation and professorial title procedures. She authored 6 books, and over 100 scientific articles.

Keywords: Anna Pałubicka, Polish philosopher of culture and science, biography.

⁷³ Prof. dr hab. S. Morawski, *Recenzja osiągnięć naukowych dr hab. Anny Pałubickiej w związku z wnioskiem o tytuł profesorski*, [w:] Akta osobowe Anny Pałubickiej, sygn. 825/709, Archiwum UAM.